

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 11(41) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 11(41) 2025

Kyiv – 2025

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 11(41) 2025. С. 4183



Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 01.12.2025, № 1/12-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а, також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу



Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar



Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

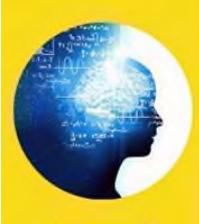
Редакційна колегія:

- ✦ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✦ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✦ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✦ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✦ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✦ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✦ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✦ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✦ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✦ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)

- ✦ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Кулікова Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, методист Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка“ Полтавської обласної ради; Експерт Державної Служби якості освіти з питань акредитаційної експертизи освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти; Член Української асоціації дослідників освіти (Кременчук, Україна)
- ✦ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✦ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✦ Матійчин Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✦ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✦ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- ✦ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✦ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✦ Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✦ Новік Крістіна Іванівна - координатор освітньо-технологічних проєктів в TeachEd (Великобританія)
- ✦ Осова Ольга Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Харків, Україна)
- ✦ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✦ Потенко Людмила Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, директор Черкаського інформаційно-учбового тренінгового центру Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри іноземних мов НУ «ОЮА», членкиня Центру українського-європейського наукового співробітництва (Одеса, Україна)
- ✦ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✦ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✦ Равлюк Тетяна Анатоліївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- ✦ Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✦ Рубан Микола Юрійович - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Київ, Україна)
- ✦ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського (Одеса, Україна)
- ✦ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Синявська Олена Олександрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна)
- ✦ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✦ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (м. Дніпро, Україна)
- ✦ Степанова Наталія Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)

- ✦ Стратулат Наталія Вікторівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування (Київ, Україна)
- ✦ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✦ Тележкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✦ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✦ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✦ Федотова Оксана Олегівна - доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (Київ, Україна)
- ✦ Чікарькова Марія Юрійвна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✦ Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✦ Шевель Інна Петрівна - кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✦ Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✦ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✦ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✦ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

*Статті розміщені в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.*



- Григорук Н.А.** **3582**
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА НАСЛІДКИ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ РЕФОРМИ 1832 РОКУ В АНГЛІЇ
- Дмитренко В.А., Дмитренко В.І., Сітарчук Р.А.** **3595**
СМИСЛОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ПОВСЯКДЕННІСТЬ» В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ
- Дудар В.Л., Молоткіна В.К., Сіропол В.О.** **3606**
ЦЕНТРАЛЬНИЙ АПАРАТ УПРАВЛІННЯ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»: ОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ
- Жерноклеєв О.С., Королько А.З., Пилипів І.В.** **3621**
СТАВЛЕННЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ЩОДО РІШЕНЬ БРЕСТ-ЛИТОВСЬКОГО ДОГОВОРУ
- Зуляк І.С., Патра А.С.** **3638**
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОУПРАВЛІННЯ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ У 1920-РР.
- Калугін О.В.** **3650**
РАДЯНСЬКА АКАДЕМІЧНА МОДЕЛЬ І ВИКЛАДАННЯ АРХЕОЛОГІЇ В ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: СТРУКТУРНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ
- Кахерський Ю.В.** **3663**
БІОГРАФІСТИКА ЯК ФОРМА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ПОСТАТЬ Ю.А. ПІНЧУКА В НАУКОВІЙ І СУСПІЛЬНІЙ РЕФЛЕКСІЇ
- Кінд-Войтюк Н.В.** **3675**
БАГАТОГРАННІСТЬ ТАЛАНТУ Б. ГРІНЧЕНКА: ВНЕСОК В УКРАЇНСЬКУ ІСТОРІЮ, КУЛЬТУРУ ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
- Концур-Карабінович Н.М.** **3688**
ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОЦЕСИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ГАЛИЦЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ



УДК 342.5:352(438) «1920/1929»

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-3638-3649](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-3638-3649)

Зуляк Іван Степанович доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичної науки, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0003-3758-2019>

Патра Анна Степанівна здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичної науки, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0009-0007-0174-0800>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОУПРАВЛІННЯ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ У 1920-РР.

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу нормативно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Другій Речі Посполитій у 1920-х рр., на прикладі Тернопільського повітового відділу самоуправління, що стало визначальним етапом у формуванні адміністративної системи міжвоєнної Польщі. У центрі дослідження – законодавчі акти, які регламентували структуру, компетенції та механізми функціонування повітового самоврядування. Проаналізовано основні правові документи, ухвалені після відновлення державності Польщі в 1918 р., зокрема закони про самоврядування 1919–1923 рр., нормативи щодо використання робочого часу державними і приватними підприємствами.

Нормативне регулювання тривалості функціонування торгівельних закладів належало до компетенції органів місцевого самоврядування повітового рівня. У містах, адміністративно виокремлених від повітів, ці функції здійснювали міські податкові управи. Законодавець передбачав, що визначення часу відкриття та закриття крамниць має відбуватися з урахуванням позицій зацікавлених сторін, що свідчить про прагнення до поєднання державного контролю з елементами консультаційної громадської участі. Норматив спеціально наголошував, що правова компетенція розумілася не лише як право муніципальних інституцій, а й як обов'язок, який вони мали виконувати у встановленому порядку. Контроль за



реалізацією положень закону покладался на міністра праці та соціального забезпечення, який діяв у координації з іншими профільними міністерствами.

Органи місцевого самоврядування, здійснюючи регламентацію годин роботи торговельних підприємств, зобов'язували неухильно дотримуватися урядових постанов і розпорядчих актів, ухвалених на підставі вказаного законодавства. Такий підхід забезпечував вертикальну підпорядкованість та уніфікованість правозастосування, одночасно обмежуючи можливість довільного трактування норм на локальному рівні.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Тернопільський повітовий відділ самоуправління, нормативно-правове регулювання, регламентація торгівлі, години роботи закладів торгівлі.

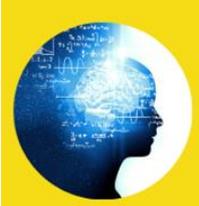
Zulyak Ivan Stepanovych Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Archaeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0003-3758-2019>

Patra Anna Stepanivna a student of the third (educational and scientific) level of higher education at the Department of History of Ukraine, Archaeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk, Ternopil, <https://orcid.org/0009-0007-0174-0800>

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF THE ACTIVITIES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN THE SECOND STATE OF THE COMMONWEALTH IN 1920-RR.

Abstract. The article is devoted to a comprehensive analysis of the regulatory and legal support for the activities of local self-government bodies in the Second Polish-Lithuanian Commonwealth in the 1920s, using the example of the Ternopil County Department of Self-Government, which became a defining stage in the formation of the administrative system of interwar Poland. The focus of the study is on legislative acts that regulated the structure, competencies and mechanisms of the functioning of county self-government. The main legal documents adopted after the restoration of Polish statehood in 1918 are analyzed, in particular the laws on self-government of 1919–1923, regulations on the use of working hours by state and private enterprises.

Regulatory regulation of the duration of the functioning of commercial establishments was within the competence of local self-government bodies at the



county level. In cities administratively separated from counties, these functions were performed by city tax boards. The legislator provided that the determination of the opening and closing times of shops should take into account the positions of interested parties, which indicates the desire to combine state control with elements of consultation and public participation. The regulation specifically emphasized that the above competence is understood not only as the right of municipal institutions, but also as an obligation that they must fulfill in accordance with the established procedure. Control over the implementation of the provisions of the law was entrusted to the Minister of Labor and Social Security, who acted in coordination with other relevant ministries.

Local governments, when regulating the working hours of commercial enterprises, were obliged to strictly adhere to government resolutions and administrative acts adopted on the basis of the specified legislation. This approach ensured vertical subordination and uniformity of law enforcement, while simultaneously limiting the possibility of arbitrary interpretation of norms at the local level.

Keywords: Polish-Lithuanian Commonwealth, Ternopil County Department of Self-Government, legal regulation, trade regulation, opening hours of trade establishments.

Постановка проблеми. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування у Другій Речі Посполитій у 1920-х рр. становить один із ключових аспектів дослідження міжвоєнної історії польської державності та українських земель у її складі. Попри наявність окремих праць, присвячених загальній адміністративній системі Другої Речі Посполитої, питання правового регулювання місцевого самоврядування у перше десятиліття після відновлення незалежності держави залишається недостатньо опрацьованим у вітчизняній історіографії. Відсутність комплексного аналізу законодавчої бази, що визначала структуру, компетенції та механізми взаємодії органів самоврядування з центральною владою, ускладнює цілісне розуміння процесів формування адміністративно-територіального устрою, впливу державної політики на місцеві громади та ступеня реальної самостійності муніципальних інституцій.

Проблемність теми зумовлюється й тим, що у 1920-х рр. нормативні акти часто мали перехідний характер, відображали політичні суперечності, етнічну багатоманітність населення та потребу інтеграції територій, що раніше перебували під владою різних держав. Це викликало неоднорідність правозастосування, появу правових колізій та різні підходи до організації місцевої влади на українських землях у складі Польщі. Вивчення цього питання дає можливість не лише відтворити правовий механізм



функціонування місцевих органів влади, а й оцінити його ефективність, вплив на соціально-політичні процеси та на розвиток українських громад у міжвоєнний період.

Необхідність комплексного дослідження нормативно-правової бази, що визначала діяльність органів місцевого самоврядування у Другій Речі Посполитій у 1920-х рр., з метою з'ясування її змісту, еволюції, особливостей правозастосування та практичних наслідків для місцевих громад, зокрема українських. Вирішення цієї проблеми дозволить доповнити наукове бачення державного управління у міжвоєнній Польщі та поглибити розуміння правових засад функціонування самоврядних інституцій на територіях із багатонаціональним складом населення.

Метою дослідження є комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Другій Речі Посполитій у 1920-х рр., з'ясування змісту та еволюції законодавчої бази, що регламентувала функціонування місцевих владних інституцій, а також виявлення її впливу на організацію управління, компетенції органів самоврядування та соціально-політичні процеси на місцях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання місцевого самоврядування у 1919–1939 рр. характеризував Н. Czajka [1, s. 61–72]. Систему місцевого самоврядування у світлі перших проектів польської правової доктрини на початку Другої Польської Республіки висвітлював J. Kostrubiec [2, s. 443–458]. Важливі аспекти державного управління в Другій Речі Посполитій вивчав J. Przygodzki [3] та інші автори. Основу джерельної бази становлять офіційні видання «Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej» [4, s. 23–26; 5, s. 700–702; 6, s. 238; 7, s. 814–816; 8, s. 409–410], матеріали Державного архіву Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.) [9].

Виклад основного матеріалу. Після відновлення незалежності Польщі у 1918 р. постало завдання створення єдиної та дієвої системи місцевого самоврядування, здатної забезпечити адміністративне управління на територіях із різним історико-правовим досвідом. Особливої актуальності це набуло у 1920-х рр., коли на практиці необхідно було унормувати взаємовідносини між центральними органами влади та місцевими адміністраціями, визначити їх компетенції, джерела фінансування, механізми контролю і підзвітності, а також інтегрувати уніфіковані моделі управління в умови багатонаціонального середовища. Саме в цей період формувалася нормативно-правова база, яка задавала рамки функціонування органів місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 2, пункту 4 закону від 18 грудня 1919 р. про роботу в промисловості та торгівлі, органи місцевого повітового



самоврядування, а в містах, відокремлених від повітів – міські податкові органи, визначали години роботи та закриття магазинів після заслуховування зацікавлених сторін. Органи місцевого самоврядування мали розглядати зазначене положення закону не лише як право, а й як обов'язок, який мав виконуватися. Виконання закону покладали на міністра праці та соціального забезпечення за погодженням із відповідними міністрами. Визначаючи години роботи та закриття магазинів, органи місцевого самоврядування зобов'язували суворо дотримуватися постанов, виданих на основі цього закону [9, арк. 7].

Наразі виявлено, що деякі органи місцевого самоврядування або уникали виконання цього обов'язку, або виконували його неналежним чином, визначаючи години роботи та закриття магазинів інакше, ніж передбачено чинними положеннями. Це створювало неприпустимий прецедент неповаги до закону. На підставі розпорядження Міністерства внутрішніх справ від 8 грудня 1923 р., повітові ради зобов'язували належним чином виконати регулювання годин роботи та закриття магазинів, узгодивши свої рішення з законами та постановами, виданими відповідно до законів міністра праці та соціального забезпечення. Тобто, органам місцевого самоврядування заборонялося визначати години роботи та закриття магазинів самовільно, без погодження з чинними законодавчими та нормативними актами [9, арк. 7].

У 1921 р. повітова інспекція в Тернополі з праці інформувала про те, що згідно з поданим проектом і чинними нормами, встановлювався порядок відкриття торговельних об'єктів, дотримання визначеного робочого часу, регулювання доступу до складів та пунктів реалізації товарів у святкові та недільні дні, вимоги щодо нагляду і контролю за виконанням встановлених правил тощо. Інспекція з праці просила врахувати зазначені норми при організації роботи відповідних закладів та забезпечити їх суворе дотримання [9, арк. 3]. Так, відділ Тернопільської повітової ради самоврядування на підставі статті 2 закону від 18 жовтня 1922 р. про робочий час у промисловості та торгівлі, покладав на органи місцевого самоврядування визначення годин роботи та закриття торговельних закладів. З метою забезпечення правопорядку та запобігання ситуаціям, коли через відсутність чітких норм щодо робочого часу деякі торговці створювали конкуренцію на шкоду іншим, а також для виконання положень закону, повітові ради самоврядування мали регулювати зазначене питання відповідно до встановлених нормативних положень [9, арк. 4], розпоряджень міністра праці та соціального забезпечення за погодженням з міністром промисловості та торгівлі від 22 березня 1921 р. про робочий час у комерційних закладах, до закону від 18 грудня 1919 р. про робочий час у

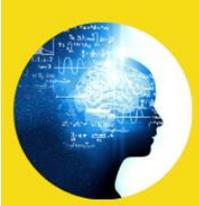


промисловості та торгівлі [5, s. 700–702], закону від 14 лютого 1922 р. [6, s. 238]. Слід зазначити, що податкове повітове управління у Тернополі, незважаючи на неодноразові листи з цього приводу, остаточно не визначало години роботи та закриття магазинів. У зв'язку з цим Тернопільська повітова рада самоврядування вимагала невідкладно врегулювати це питання відповідно до закону від 18 грудня 1919 р. [4, s. 23–26]. Незважаючи на значну нормативно-правову базу із зазначеної проблеми, Тернопільська повітова рада самоуправління змушена була подавати скаргу [9, арк. 4]. З цього приводу воєводський відділ самоуправління в Тернополі звертав увагу повітового відділу самоуправління на постанову від 23 листопада 1923 р. [7, s. 814–816], якою скасовували чинні міністерські постанови від 22 листопада 1921 р. [5, s. 700–702] 2 та від 1 квітня 1922 р. [8, s. 409–410].

Зазначений документ регламентував тривалість робочого часу в промисловості та сфері торгівлі. Зокрема, робочий час працівників, зайнятих на підставі трудового договору в промисловості, гірничій справі, торгівлі, сфері зв'язку, транспорті та інших видах діяльності, що мали характер промислового виробництва або виконувалися комерційним способом, незалежно від форми власності підприємства (приватної, державної чи комунальної), становив максимум 8 год. на добу, 2 год. у суботу та не мав перевищувати 46 год. на тиждень, не враховуючи перерв на відпочинок [4, s. 23].

Під робочим часом розумілася кількість годин, упродовж яких працівника, відповідно до укладеного договору, зобов'язували перебувати на робочому місці або виконувати функціональні обов'язки поза ним за розпорядженням керівництва. У сфері торгівлі години продажу товарів і роботи торгівельних закладів, за винятком аптек та їдалень, незалежно від того, чи використовували вони найману працю, не могли перевищувати норм робочого часу, встановлених законом. Час відкриття та закриття магазинів визначався єдиним порядком для кожного виду торгівлі відповідним органом місцевої влади, а у містах зі спеціальним статусом – місцевою міською радою після консультацій із зацікавленими сторонами [4, s. 23].

Робочий час працівників транспортної галузі встановлювався окремими положеннями, якщо цього вимагали технічні умови праці, затвердженими міністром праці та соціального забезпечення після консультації з міністром промисловості та торгівлі. На підприємствах, безпосередньо підпорядкованих окремим міністерствам, регулювання здійснювалося відповідним міністром у погодженні з міністром праці та соціального забезпечення. Перед ухваленням таких норм обов'язковим було врахування позиції профспілкових організацій працівників і роботодавців відповідної



галузі. Ухвалені положення могли замінювати норми цього закону на еквівалентні [4, s. 23].

Допускалося встановлення необхідних відступів від норм, визначених статтями 1, 10 і 14, для виконання робіт підготовчого характеру, пов'язаних із забезпеченням виробничого процесу [4, s. 23]. Відступи від установленної тривалості робочого часу допускалися також у зв'язку з особливими умовами праці, зокрема в ремісничих виробництвах у містах і селах, де через значну кількість внутрішніх зв'язків між різними видами робіт могла виникати потреба у гнучкішому режимі праці. Міністр праці та соціального забезпечення за погодженням з міністром промисловості та торгівлі встановлював окремими нормативними положеннями правила для кожної категорії працівників. У сфері ремісничої діяльності такі рішення ухвалювалися під час консультацій з міністром сільського господарства та державних фондів. На робочих місцях, що перебували у сфері непрямого підпорядкування окремих міністерств, відповідні норми затверджувалися компетентним міністром за погодженням з міністром праці та соціального забезпечення [4, s. 24].

На робочих місцях або у їхніх філіях, де характер виробничих процесів спричиняв особливу шкоду для здоров'я працівників, тривалість робочого часу могла бути меншою, ніж визначено статтею 1. Порядок встановлення такого скорочення визначався статтею 19 закону. Якщо внаслідок стихійних лих, подій, що загрожували робочому місцю, або нещасних випадків виникала необхідність забезпечити безпеку працівників, підтримання безперервності функціонування підприємства чи запобігання пошкодженню матеріалів або механічного обладнання, робочий час можна було продовжити, але не більш як до 12 год. на добу, за винятком рятувальних робіт, для яких обмеження не встановлювалося. Таке продовження допускалося в будь-який день тижня, зокрема й у неділю. Роботодавця зобов'язували негайно повідомляти про відповідний інцидент інспекцію праці. У разі обґрунтованих і документально підтверджених потреб продовження робочого часу можливе було за попереднім дозволом Міністерства праці та соціального забезпечення. У сфері торгівлі продовження робочого часу для проведення щорічної інвентаризації допускалося після попереднього повідомлення Управління інспекції праці. При цьому загальна кількість понаднормових годин для одного працівника не могла перевищувати 120 год. на рік і 4 год. на добу [4, s. 24].

На підприємствах із безперервним виробничим циклом продовження робочого часу обумовлювали забезпеченням стабільності роботи. У таких випадках міністр праці та соціального забезпечення за погодженням з міністром промисловості та торгівлі та після консультацій із профспілками



працівників і роботодавців мав право дозволити продовження робочого часу для окремих груп працівників у середньому до 56 год. на тиждень. Восьмигодинний робочий день, встановлений статтею 1, на таких підприємствах можна було продовжити один раз на тиждень на одну або дві послідовні зміни. Проте робочий час мав бути організований таким чином, щоб кожен працівник упродовж кожного тритижневого періоду отримав два періоди безперервного відпочинку тривалістю не менше 24 год. кожен. У випадках, зумовлених національними інтересами, Рада Міністрів після консультацій із профспілками працівників і роботодавців, мала право видати постанову, що дозволяла продовження робочого часу на окремих робочих місцях або в окремих категоріях підприємств у будь-який день тижня, за винятком неділі, терміном не більш ніж на один місяць [4, s. 24].

Установи, на які поширювалася дія цього закону, зобов'язували вести окремий облік понаднормової роботи для кожного працівника із зазначенням кількості годин та належної оплати за кожен відпрацьований зміну. На підприємствах з безперервним режимом роботи допускалося безперервне виконання трудових обов'язків упродовж 8 год. за зміну суботами. У таких випадках працівник мав отримувати окрему оплату за 2 год. понаднормової роботи згідно з нормами, встановленими статтею 16. У торгівлі, перукарнях та лазнях у суботні дні встановлювався 8 год. робочий день. Водночас працівникам необхідно було надавати еквівалентну кількість оплачуваних вихідних днів понад передбачену законом відпустку – щомісяця або щороку, залежно від режиму роботи підприємства [4, s. 25].

У неділю та в офіційно визначені святкові дні робота на підприємствах, що підпадали під дію цього закону, заборонялася, за винятком випадків, визначених статтею 11. Робота у недільний та святковий день дозволялася для забезпечення соціальних і побутових потреб населення, зокрема для функціонування систем водопостачання, освітлення, прибирання, зв'язку; в аптеках, готелях, їдальнях; річкових та морських купальнях, а також купальнях на курортах; закладах, що обслуговували хворих; у театрах та на публічних виставах. В інших випадках робота не могла тривати більше 3 год. і лише до 10:00 ранку. Ця норма поширювалася також на молочні заводи та квіткові крамниці. На підприємствах із безперервним виробництвом – для виконання робіт, які за технічними умовами не могли бути зупинені. У магазинах – з 13:00 – до 18:00 год. в останню неділю перед Різдом та Великоднем. В усіх випадках для того, щоб працювати в неділю, за винятком випадків, роботодавця зобов'язували заздалегідь повідомляти відповідну інспекцію праці [4, s. 25].

Працівники, які відпрацювали понад 5 год. у неділю, окрім підприємств із безперервним виробництвом, мали отримувати рівноцінну



кількість годин щотижневого відпочинку. Виконання трудових обов'язків у нічний час (з 21:00 – до 05:00 год., а на підприємствах із двозмінним режимом – з 22:00 до 04:00 год.) заборонялася, за винятком випадків, визначених статтею 15. Нічна робота допускалася в усіх установах із безперервним виробничим циклом, а також в інших випадках, передбачених статтями 11 а та 11 б [4, s. 25].

Понаднормова робота, передбачена статтями 6 та 8 закону, оплачувалася з додатковою надбавкою у розмірі щонайменше 50 % від звичайної заробітної плати. За понаднормові години, що перевищували 2 годинний ліміт на добу, а також за нічні та недільні або святкові понаднормові години, надбавка мала становити щонайменше 100 %. Для відрядної оплати праці надбавки обчислювалася на основі норми часу, якщо інше не встановлено внутрішнім договором підприємства. Не рідше ніж після кожних 2 год. роботи працівникові мала надаватися перерва тривалістю не менше 5 хв., упродовж якої роботу машин слід було призупинити – за умови, що технічні умови виробництва це дозволяли. У випадках, коли характер виробництва не дозволяв працівникові залишати робоче місце, а також на підприємствах із безперервним режимом роботи, трудовий процес міг здійснюватися без зазначеної у попередній статті годинної перерви. Однак у такій ситуації працівникові необхідно було забезпечити можливість прийому їжі упродовж робочого дня [4, s. 25].

Порушення положень цього закону тягнуло за собою накладення штрафу у розмірі до 5 тис. польських марок або покарання у вигляді позбавлення волі терміном до 5 місяців. Контроль за виконанням закону здійснював міністр праці та соціального забезпечення за погодженням з міністром промисловості та торгівлі. На підприємствах, що перебували в безпосередньому підпорядкуванні окремих міністерств, відповідальність за його реалізацію покладалася на компетентного міністра за погодженням з міністром праці та соціального забезпечення [4, s. 26].

Закон набрав чинності через чотири тижні після його офіційного оприлюднення. Усі інші нормативні акти, раніше видані з питань, що регулювалися цим законом і суперечили його положенням, втрачали чинність з моменту набрання ним законної сили. У виняткових випадках міністр, уповноважений відповідно до статті 19 здійснювати виконання положень цього закону, мав право – після консультацій із зацікавленими профспілками працівників та роботодавців – відкласти його застосування для певних категорій робіт терміном до 5 місяців. Подальше відтермінування, але не більше ніж на 5 років, можливе лише за рішенням Ради Міністрів. У місцевостях, де продовжували функціонувати інспекції праці, нові повноваження щодо організації робочого часу, передбачені цим



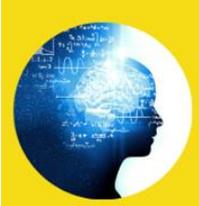
законом, належали органам адміністрації відповідної інстанції. Запровадження встановленого цим законом режиму робочого часу на підприємствах, де раніше тривалість роботи була більшою, не могло призводити до зниження заробітної плати працівників [4, s. 26].

Міністр фінансів узгоджував робочий час перукарень, фотосалонів, визнавши їх ремісничими майстернями. У розділі 7 нового положення вилучено пункт «Магазини». Це означало, що заклади торгівлі, які продавали газовану або мінеральну воду, більше не мали пільг, які вони мали раніше, і вони вже поширювалися на кіоски та торгові намети. Окрім того, магазини та торгові намети, що продавали фрукти та солодощі разом із газованою водою, не мали пільг, які раніше надавалися кіоскам та наметам, що продавали лише напої безалкогольного типу [9, арк. 6].

Висновки. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Другій Речі Посполитій у 1920-х рр. формувалося в умовах державотворення та інтеграції різнорідних територій, успадкованих від колишніх імперій. Прийняті законодавчі акти засвідчували прагнення створити єдину модель управління, у межах якої місцеві органи влади виступали одночасно інструментом самоорганізації громад та механізмом реалізації урядової політики на периферії. Особливе значення мали акти, скеровані на стандартизацію управління, установленні норм господарського та податкового характеру, регламентації економічної діяльності на місцях. Варто зауважити, що нормативна база мала низку суперечностей, що виявлялися в різниці між задекларованою самоврядністю та реальним станом централізованого управління. Нормативно-правові норми 1920-х рр. забезпечили формальну інституційну основу місцевого самоврядування в Другій Речі Посполитій, їх застосування супроводжувалося тенденцією до централізації.

Література

1. Henryk Czajka. Samorząd terytorialny w latach 1919–1939 // Archiwariusz Zamojski. 2003. T. I. S. 61–72.
2. Jarosław Kostrubiec. Ustrój administracji terytorialnej w świetle pierwszych projektów polskiej doktryny prawniczej u progu odrodzonej Rzeczypospolite // Studia Iuridica Lublinensia. 2016. Vol. XXV. 3. S. 443–458.
3. Jacek Przygodzki. Komisje dla usprawnienia administracji publicznej w II Rzeczypospolitej Studium historycznoprawne. Wrocław, 2019. 396 s.
4. Ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1919. Nr. 2. Poz. 7. S. 23–26.
5. Rozporządzenie wykonawcze Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 22 marca 1921 r. o czasie pracy w zakładach handlowych, do ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921. Nr. 47. Poz. 291. S. 700–702.



6. Rozporządzenie wykonawcze Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 22 marca 1921 r. o czasie pracy w zakładach handlowych, do ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr. 14. Poz. 127. S. 238.

7. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu oraz Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 23 czerwca 1923 r. o czasie pracy w zakładach handlowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1923. Nr. 70. Poz. 551. S. 814–816.

8. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 1 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zmiany rozporządzenia wykonawczego z dnia 22 marca 1921 r. o czasie pracy w zakładach handlowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr. 27. Poz. 223. S. 409–410.

9. Державний архів Тернопільської обл. Ф. 137. Оп. 1. Спр. 2. 84 арк.

References:

1. Henryk Czajka. Samorząd terytorialny w latach 1919–1939 [Local government in the years 1919–19] // Archiwariusz Zamojski. 2003. T. I. S. 61–72. [in Polish]

2. Jarosław Kostrubiec. Ustrój administracji terytorialnej w świetle pierwszych projektów polskiej doktryny prawniczej u progu odrodzonej Rzeczypospolite [The territorial administration system in the light of the first projects of Polish legal doctrine at the threshold of the reborn Polish-Lithuanian Commonwealth] // Studia Iuridica Lublinensia. 2016. Vol. XXV. 3. S. 443–458. [in Polish]

3. Jacek Przygodzki. Komisje dla usprawnienia administracji publicznej w II Rzeczypospolitej Studium historycznoprawne [Commissions for the improvement of public administration in the Second Polish Republic. Historical and legal study]. Wrocław, 2019. 396 s. [in Polish]

4. Ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu [Act of 18 December 1919 on working time in industry and trade] // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1919. Nr. 2. Poz. 7. S. 23–26. [in Polish]

5. Rozporządzenie wykonawcze Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 22 marca 1921 r. o czasie pracy w zakładach handlowych, do ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu [Executive regulation of the Minister of Labour and Social Welfare in agreement with the Minister of Industry and Trade of 22 March 1921 on working time in commercial establishments, to the Act of 18 December 1919 on working time in industry and trade] // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921. Nr. 47. Poz. 291. S. 700–702. [in Polish]

6. Rozporządzenie wykonawcze Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 22 marca 1921 r. o czasie pracy w zakładach handlowych, do ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu [Executive regulation of the Minister of Labour and Social Welfare in agreement with the Minister of Industry and Trade of 22 March 1921 on working time in commercial establishments, to the Act of 18 December 1919 on working time in industry and trade] // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr. 14. Poz. 127. S. 238. [in Polish]

7. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu oraz Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 23 czerwca 1923 r. o czasie pracy w zakładach handlowych [Regulation of the Minister of Labour and Social Welfare in agreement with the Minister of Industry and Trade and the Minister of Internal Affairs of 23



June 1923 on working hours in commercial establishments] // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1923. Nr. 70. Poz. 551. S. 814–816. [in Polish]

8. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 1 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zmiany rozporządzenia wykonawczego z dnia 22 marca 1921 r. o czasie pracy w zakładach handlowych [Regulation of the Minister of Labour and Social Welfare in agreement with the Minister of Industry and Trade of 1 April 1922 amending the executive regulation of 22 March 1921 on working hours in commercial establishments] // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr. 27. Poz. 223. S. 409–410. [in Polish]

9. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi obl. F. 137. Op. 1. Spr. 2. 84 ark.